

Kameno(-)cihlový, nebo kamunno(-)cihlový dům?¹ (Polemický a mezijazykový pohled)

Richard STRABERGER

Is a house made of stone and bricks *kameno(-)cihlový* or *kamunno(-)cihlový* in Czech? (A polemical and contrastive view)

This article deals with the notation of one *n* in adjectival determinative compounds of the type *kamenuhelný* 'carboniferous' and considers whether to write one *n* or two *n*'s in the coordinative compound adjectives of the type *kamen(n)o(-)cihlový* 'of stone and bricks', *vápen(n)o(-)pískový* 'of sand lime' and in coordinative adjectives with the first component *amon(n)o-* 'ammonium'. In this context, it draws attention to the discrepancy between the relevant passage in the Grammar of Czech 1 (see MČ 1) and the form *vápenopískový* mentioned in the current codification and normative dictionaries and manuals. It also touches on whether or not a hyphen should be written between the components of coordinative adjectives. The Czech ways of writing down such adjectives are compared with those found in Slovak.

Key words: adjective composite, adjective/substantive stem, coordinative, Czech Orthography Rules (see PČP), determinative, double grapheme *nn*, grapheme *n*, hyphen, orthography use, suffix

Klíčová slova: adjektivní kompozitum, adjektivní/substantivní kmen, determinativum, grafém *n*, koordinativum, Pravidla českého pravopisu, pravopisná zvyklost, přípona, spojovník, zdvojený grafém *nn*

1 Úvod

V češtině i ve slovenštině rozlišujeme dva typy kompozitních adjektiv: determinativní kompozitní adjektiva, někdy nazývaná též subordinativní, podřadovací, podřadná nebo určovací (dále determinativa), a koordinační kompozitní adjektiva, někdy nazývaná též přiřadovací, souřadná nebo slučovací (dále koordinativa). Determinativum je takové složené adjektivum, jehož první (přední) člen syntakticky i sémanticky blíže určuje člen druhý (zadní), např. adjektivum *kamenuhelný* (← *kamenné uhlí*), a koordinativum je takové složené adjektivum, jehož obě složky, tedy první (přední) člen a druhý (zadní) člen, jsou syntakticky i sémanticky rovnocenné, např. adjektivum *vápenopískový* a slovotvorně stejně utvořená adjektiva *kamenocihlový*, *kameno-dřevěný*... V našem článku se zaměříme na kompozitní adjektiva z hlediska pravopisného v češtině a ve slovenštině. Zvažíme, zda slovotvorná a sémantická hlediska

¹ Autor příspěvku děkuje oběma anonymním recenzentům za inspirativní rady.

odpovídají grafické realizaci determinačních a kompozitních adjektiv, a současně se pokusíme zodpovědět otázku, zda současná kodifikace odpovídá potřebám pisatele a čtenáře.

2 Determinativa

Nejprve stručně shrneme a okomentujeme informace, které k determinativům typu *kamenouhelný* podávají dostupné zdroje. Tato kompozita jsou vývojově starší než koordinativa, typ *kamenouhelný* je fundován souslovím *kamenné uhlí*, a jak bylo poznamenáno v úvodu, „[Z]adní člen těchto kompozit je blíže určován (modifikován) členem předním“ (MČ 1, s. 472). Při kompozici někdy dochází k tomu, že adjektivní kmen fundujícího adjektiva je redukován na kmen substantivní: tak je tomu i v determinativu *kamenouhelný: kamenné uhlí* → *kamen|o|uhelný*. Ve studii Česká kompozita diachronně (Šlosar, 1999, s. 55) její autor konstatuje:

„Významným symptomem produktivity kompozit A-K-S [adjektivum–konekt–substantivum – pozn. R. S.] v nové češtině je skutečnost, že jako přední členy se často objevují i substantivní základy na místě od nich derivovaných adjektiv; se zadními členy jsou spojeny pomocí běžných konektů. Rozvíjí se tím dřívější impuls datující se už ze staré češtiny. Přední člen v takové složenině ovšem nepojmenovává substanci o sobě, nýbrž statický příznak plynoucí z její kvality či ze vztahu k ní; významově tady běží o sklad komponentů A-K-S, přestože se manifestují formou S-K-S [substantivum–konekt–substantivum – pozn. R. S.] opatřenou adjektivní morfologickou charakteristikou či adjektivním sufiksem. [...] Jungmannova generace kodifikuje řadu termínů tohoto typu: *blanokrídly*, *břichoplejtevní*, *kamenouhelný*, *motýlokvěť*... Typ se takto stává uzuálním a jeho produktivita se zvyšuje.“

Tvar adjektiva *kamenouhelný* z první poloviny 19. století je možné ověřit, když nahlédneme do Slovníku česko-německého (Jungmann, 1990, s. 19) – najdeme zde heslo: KAMENOUHELNJ et KAMENOUHELNÝ (první tvar zapsán dobovou ortografií: grafem *j* za dnešní *í*; doklady na měkký tvar *kamenouhelnj* i na tvrdý *kamenouhelný* jsou z Časopisu Českého museum a z časopisu Krok). Determinativum *kamenouhelný* s jedním *n* je v češtině, jak vidno, dáno tradicí již z doby Jungmannovy.

Ve slovenštině se – na rozdíl od češtiny – v těch kompozitních adjektivech (determinativech i koordinativech), jejichž první složka je tvořena adjektivním kmenem zakončeným na *nn* a s druhou složkou je spojena pomocí konektému *-o-*, adjektivní kmen neredukuje a české adjektivum *kamenouhelný* má tak ve slovenštině protějšek *kamennouhoľný* (determinativum); se dvěma *n* se tedy píšou i determinativa odvozená od dvojslovných toponym s první částí „Kamenný“, např. *kamennoporubský* (od toponyma Kamenná Poruba), *kamennokosižský* (od Kamenné Kosihy), *kamennomostský* (od Kamenný Most).²

² SPJÚLŠ – slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra.

Hlubší slovtvornou analýzu přináší příspěvek M. Dokulila uveřejněný ve sborníku *Jazykovedné štúdie* (Dokulil, 1974). Ve studii K tvoření vztahových adjektiv od dvouslovních pojmenování se na s. 156–157 konstatuje, že v determinatívech typu *kamenouhelný* se adjektivní kmen někdy nahrazuje kmenem substantivním – jakožto primárním kmenem pro kmen adjektivní (tučným písmem zvýraznil R. S.):

„[m]ohou nastat různé případy: Předně tu někdy bývá – zejména v útvarech starších – **místo očekávaného kmene vztahového adjektiva (sekundárního kmene) kmen substantiva**, které je jeho základem (primární kmen adjektiva). Nejčastěji dochází k této anomálii u adjektiv s formantem *-n/í/*, ale ani u ostatních dvou formantů *-n/ý/* a *-ov/ý/* nejsou případy tohoto druhu výjimkou. Např.: střední škola → středoškolský, státní právo → státoprávní, národní hospodář(ství) → národohospodářský, zubní lékař(ství) → zubolékařský, vodní cesta → vodocoestný/-ní, **kamenné uhlí** → **kamenouhelný**, železná ruda → železorudný, dřevěné uhlí → dřevouhelný, střední Asie → středoasijský, jižní Čechy → jihočeský, severní Morava → severomoravský, západní Evropa → západoevropský, východní Slovensko → východoslovenský, podnikové hospodářství → podnikohospodářský, lidová píseň → lidopíseňový (Lid Nov 1958, č. 20), lidová správa → lidosprávní (zpětnou analogii pak lidospráva), světový názor → světónázorový. Jde tu, jak patrně, o kondenzaci slovtvorné struktury **substitucí kmene vztahového adjektiva funkčně ekvivalentním kmenem základového substantiva**: určení vlastnosti substance, vyjádřené substantivem, vztahem k jiné substanci se při přechodu základového pojmenování substantivního v relační adjektivum zjednodušuje v přímé určení substantiva vztahem k této substanci.“

Dokulil jinými slovy upozorňuje na to, že při tvoření determinativ může nastat situace, kdy se adjektivní kmen, tedy slovtvorný základ (slovtvorná báze) rozšířený o slovtvornou příponu (*kamen + n*), nahrazuje kmenem substantivním (*kamen*); výsledná struktura je pak tedy: *kamen|o|uhelný*.

Slovník afixů užívaných v češtině (Šimandl, s. 312) zmiňuje adjektivum *kamenobetonový*. Přihlédneme-li k ostatním příkladům pod náslovím *kamen-* (*kamenosochař*, *kamenolom*, *kamenouhelný*...), lze usuzovat, že jde o determinativum: ‚beton imitující, napodobující kámen‘ (např. betonová dlažba, která vypadá jako kámen, imituje jeho strukturu). Text na začátku odstavce ‚... nese význam ‚vztahující se ke kamenům, kamený‘“ zde však může svědět k možné interpretaci kompozita *kamenobetonový* i jako koordinativního (viz následující pododíl 3.1), popř. i jeho interpretaci jako adjektivního derivátu složeného substantiva *kamenobeton*.

3 Koordinativa

3.1 Redukovat, či neredukovat adjektivní kmen? Pohled do jazykových zdrojů

Pokud jde o koordinativa, je třeba se nějak vyrovnat s tím, co se konstatuje v MČ 1.³ Na s. 476 se uvádí, že „dnešní odborný a publicistický styl až na výjimky (zejm. teh-

³ Za upozornění na příslušnou pasáž v MČ 1 a za podnět k napsání tohoto příspěvku, stejně jako za cenné rady, které přispěly ke zkvalitnění textu, vyjadřujeme díky dr. Ivaně Svobodové, pracovníci oddělení jazykové kultury Ústavu pro jazyk český.

dy, je-li předním členem relační adjektivum na *-ov(y)*: *palivoenergetická (bilance)*, *lipohabrový (les)*, *močopohlavní (ústroj)*) dává přednost tvoření neredukovanému (z plného adjektivního kmene)⁴. S tím koresponduje i tvar *hlinitopísčítý* a *fosforečnodraselný* (MČ 1, s. 475). MČ 1 tedy doporučuje při tvoření koordinativ (nemá-li jejich první člen příponu *-ový*) vycházet z adjektivního kmene s neodsunutou příponou (*hlinitý*, *fosforečný*, analogicky *kamenný*) a pouze pádovou koncovku *-ý* zaměnit za spojovací morfém *-o-*. Pokud bychom se striktně drželi tohoto poučení, psali bychom *vápenopískový*, *kamennocihlový* (na rozdíl od *kamenouhelný* ve funkci determinativa).

Vycházejíce z textu v MČ 1 si můžeme položit otázku, proč se slovtvorná přípona *-n-*, přítomná v kmeni fundujícího adjektiva, v koordinativu *vápenopískový* odsunuje, stejně jako v kompozitu *kamenouhelný* ve funkci determinativa.⁵ Autor příslušné kapitoly V. Mejstřík příklady s první částí *kamen(n)o-*, *vápen(n)o-* v pojednání o koordinativech bohužel neuvádí. Domníváme se, že psaní s jedním *n* je věci pravopisného úzu a jako takové zasahuje nejen determinativa typu *kamenouhelný*, ale i koordinativa typu *kamencihlový (dům)*, *vápenopískový (kvádr, malta, cihla)*. Tomu nasvědčuje i slovníkové heslo *vápenopískový*, zaznamenané už v PSJČ, dále v SSJČ, v Pravidlech českého pravopisu (nejnověji PČP 1993), jakož i v IJP a vyskytující se v tomto tvaru v SYN v8⁶. SSJČ vykládá spojení *vápenopísková cihla* jako ‚z vápna a z písku‘, ale domníváme se, že nelze vyloučit ani fundující adjektiva ‚vápenný a pískový‘. – Adjektivum *vápenopískový* jsme si s ohledem na jeho opakující se výskyt ve slovníkových příručkách vybrali jako zástupce tohoto slovtvorného typu. Je-li první člen složeniny odvozen od adjektivního kmene na *-n-* (např. *vápenný*) nebo od kmene, který lze vedle substantivního chápání (*kamen-*) chápat i jako adjektivní, pak se v koordinativech i determinativech přípona tradičně odsouvá a dochází tak ke zjednodušení zdvojeného grafému na *n*.⁷ U kompozit,

⁴ To však poněkud relativizuje petitová poznámka na s. 475–476: „[...] široce vztahové přípony nepřidávají adjektivu žádný speciální význam a mohou být proto v základu relačního adjektiva při kompozici vypuštěny – určení vztahovým substantivem namísto adjektiva neporuší celkový smysl takto tvořeného složeného přídavného jména.“

⁵ Z jiného typu derivace připomeňme odvozeniny od adjektiva *měkký*: *měkkost*, *měkkota*, *naměkko* / *na měkko*, *měkkýš*, expresivní substantiva *měkkoň* a *měkkouš* (Neomat – databáze excerpčního materiálu), determinativum *měkkozobý*, ale deminutivní deriváty *měkoukný*, *měkoučký* → *měkounce*, *měkouče*, *měkouunko*, *měkoučko*. Slovník nespisovné češtiny (Hugo, 2006, 2020) má *měkoň*, *měkouš*, *měkota*; tvar *měkota* je uveden i v Hauserových skriptech (Hauser, 1996, s. 48).

⁶ SYN v8 zaznamenává celkem 1252 dokladů lemmatu *vápenopískový*, neobsahuje žádný výskyt lemmatu *vápenopískový* (2 výskyty zápisu s jedním *n* a se spojovníkem a 3 podoby se dvěma *n* a se spojovníkem).

⁷ Jinak než působením ustáleného způsobu psaní jen těžko vysvětlíme i zjednodušení morfematického švu/uzlu při odvozování relačních adjektiv z domácích toponym zakončených na *-nné* a na *-s* příponou *-ský*: *Jablonné* → *jablonský*, *Hostinné* → *hostinský*, nikoli **jablonský*, **hostinský*; *Brandýs* → *brandýský*, nikoli **brandýsský*, *Tunis* → *tuniský*, nikoli **tunisský*.

jejichž první část je odvozena jednoznačně ze substantivního kmene, např. u složeniny *vápnopískový*, je situace zřetelná.

Pozn.: U hesla *vápenopískový* najdeme na oskenovaném kartotéčním lístku v Novočeském lexikálním archivu i excerpovaný tvar *vápennopískový* (Rudé právo, r. 1962).

Tvar se zdvojeným grafémem *kamennocihlový*⁸ lze opřít o výše uvedený citát z MČ 1. Jak se ale potom vyrovnat např. s kodifikovaným analogickým tvarem *vápenopískový*? Asi by bylo možné argumentovat zažitostí složeniny, tím, že její původ spatřujeme v době, kdy nebyla tendence příponu, a tedy ani zdvojený grafém zachovávat, a pokud jde o psaní analogických koordinativ s dvěma *n*, odkázat na poučení v MČ 1. Na základě toho by se adjektivum *vápenopískový* psalo s jedním *n*, ale novější koordinativa, např. *vápennosádrový štuk*, *vápennosádrová omítka*, *vápennocementová omítka*, *kamennocihlový dům*, *kamennodřevěná zřícenina*, *kamenoštěrkový násep*, by se psala se zdvojeným grafémem. Z hlediska pisatele by bylo podle našeho mínění náročné pravopisně lišit oba typy složenin: determinativum s jedním *n* (*kamenuhelný*) a koordinativum se dvěma *n* (*kamennocihlový*). Navíc u koordinativ s prvním členem *plyn|n*⁹ by se pisatel mohl octnout před rozhodnutím, zda je první člen tvořen substantivním kmenem a měl by psát jedno *n* (*plyno(-)kapalinový* ← *plyn* + *kapalina*), nebo kmenem adjektivním a psát dvě *nn* (*plynno(-)kapalný* ← *plynný* + *kapalný*). Ačkoli jsme si vědomi, že zápis jednoduchého/zdvojeného grafému by posílil systémové hledisko a vybavovací funkci, pravopis adjektivních kompozit by se tak podle našeho soudu dále zkomplikoval.

3.2 Koordinativa a spojovník

3.2.1 Stav zachycený v jazykových zdrojích a návrh M. Sedláčka na kodifikaci

Zamysleme se nad tím, zda v koordinativech *kameno(-)cihlový*, *kameno(-)dřevěný*,¹⁰ *vápeno(-)cementový*, *vápeno(-)pískový*... psát, či nepsat spojovník, jak je naznačeno

⁸ V korpusu SYN v8 lze najít jen 2 podoby se zdvojeným grafémem: 1× *kamennocihlový*, 1× *kamennocihelný*. Pokud jde o celkový počet koordinativ s první složkou *kameno*, po zadání dotazu [lemma="kameno.*"] korpus zobrazí ještě následující podoby se zdvojeným grafémem: *kamennodřevěný*, *kamennopísčítý*, *kameno-železný*, *kameno-měděný* a *kamennohliněný*. Všechny výskyty jsou v řádu jednotek.

⁹ V rubrice *Naší řeči* Radíme a kritizujeme autor podepsaný šifrou VI (VI, 1966) připouští vedle základního tvaru *plynkapalný* i *plynno-kapalný* (s dvěma *n* a se spojovníkem).

¹⁰ Při zadání dotazu [lemma="kameno.*"] SYN v8 nalezne koordinativa jako např. *kameno-cihelný*, *kamennocihelný*, *kameno-cihlový*, *kamennocihlový*, *kamennocihlovo-železný*, *kameno-dřevěný*, *kameno-betonový*, *kameno-hlinitý*, *kameno-keramický*, *kameno-uhelný*, *kameno-železný*, *kamenoželezný*, *kamenooblázkový*, *kamenožulový*, *kamenorákosový*, *kamennodrátěný*, *kamenomaltový*, *kamenooblátivý*, *kamenolitínový*, *kamenoskleněný* a trojsložkové koordinativum *kameno-skleněno-dřevěný* (je ovšem třeba upozornit, že lemmatizace není zcela spolehlivá). Všechny výskyty jsou v řádu jednotek.

v názvu našeho pojednání. Proti psaní spojovníku lze namítnout, že první část složeniny nekončí na *-sko*, *-cko*, *-ně*, *-ově* (dále: řada čtyř zakončení), a že náležitý zápis koordinativ je tedy bez spojovníku¹¹ (v této souvislosti odhlížíme od zdvojeného grafému). Se zřetelem k (ne)psaní spojovníku v koordinativech totiž v češtině platí pravidlo o způsobu zakončení jejich první složky, jak je formulováno v IJP a v APČJ (2019, s. 129): „Pokud je první složka složeného přídavného jména zakončena na *-sko*, *-cko*, *-ně* nebo *-ově*, používáme pro oddělení obou složek spojovník (ten zde v podstatě plní funkci spojky a [...]), např. *zemědělsko-potravinářský* (týkající se zemědělství a potravinářství), *technicko-ekonomický* (týkající se techniky a ekonomiky), *literárně-hudební* (týkající se literatury a hudby), *obsahově-významový* (týkající se obsahu a významu) apod. [...] Jestliže první složka složeného přídavného jména nekončí na *-sko*, *-cko*, *-ně* nebo *-ově*, píšeme obě složky dohromady bez spojovníku [...]“^{12, 13} Shodné poučení najdeme i v PČP (1993, 2005, obojí s. 54–55). Ke stejným pravopisným návrhům dochází M. Sedláček (1990), styčné body se závěry formulovanými ve jmenovaných třech příručkách najdeme částečně i u M. Knappové (1971) a I. Bozděchové (1994). Shodné pravopisné zásady připomíná I. Svobodová, spoluautorka příslušné kapitoly v AGSČ (2013, s. 67–68), ale upozorňuje na to, že pravopisné doporučení se často rozchází s územ.

¹¹ Stranou ponecháváme specifické případy zápisu se spojovníkem: Například citátové spojení *Spaso-B/blagoveščenskij/ky*, *Spaso-P/preobraženskij/ky chrám*, složená adjektiva vztahovaná k nabíjecím prostředkům, jako je *nikl-kadmiová baterie* (vedle *niklokadmiová*), *nikl-zinková* (vedle *niklozinková baterie*), *nikl-metalhydridový akumulátor* (vedle *niklometalhydridový*), dále *Karlo-Ferdinandova univerzita*, reciproční adjektivum *anglo-americký spor* versus *angloamerická literatura*, tradiční zápis *československý stát* (přestože jde o koordinativum: stát Čechů a Slováků), *řeckořímský zápas* a *římskoněmecký panovník*, *římskoněmecká říše*; heslo *římskoněmecký* v IJP bylo vhodně doplněno o poznámku, že lze psát i se spojovníkem – v publikaci *Psaní velkých písmen v češtině* (Svobodová et al., 2015, s. 144) je uveden zápis se spojovníkem (*Ř/římsko-německá říše*), který se zdá z hlediska praxe přijatelnější než zápis bez něj, který zmiňuje SSJČ.

¹² K tomu též Sedláček (1990) a Svobodová (2006); v závěru příspěvku autorka zvažuje, zda by se kodifikace neměla změnit ve prospěch spojovníku u všech koordinativ s první částí zakončenou na *-o*.

¹³ Čeština se v psaní kompozit s první částí *vědecko-* (*vědecko-výzkumný*, *vědecko-fantastický*) liší od slovenštiny v podstatě jen v zápisu kompozita *vědecko-výzkumný* / slov. *vedeckovýskumný* (SPJÚEŠ a databáze dotazů jazykové poradny JÚEŠ). Čeština vychází z pojetí koordinativního (věda a výzkum), slovenština z pojetí determinativního (vědecký výzkum). V databázi dotazů jazykové poradny JÚEŠ najdeme toto poučení: „Zložené přídavné mená utvorené z určovacieho skladu (t. j. zo skladu, v ktorom jeden člen bližšie vymedzuje význam druhého člena) sa píše bez spojovníka, napríklad *vedecký výskum* → *vedeckovýskumný (pracovník)* [...]“ [Tučné zvýraznění v originálu.] V kompozitech *vědecko-technický* (koord.) / *vedeckotechnický* (determ.) SSČ rozlišuje sémantiku složeniny: *vědecko-technický* (týkající se vědy a techniky) vs. *vedeckotechnický* (týkající se technických věd nebo techniky jakožto vědy). Toto kompozitum ve slovenštině stejným způsobem rozlišuje Ortograficko-gramatický slovník (OGS), dostupný ze SPJÚEŠ, a databáze dotazů jazykové poradny JÚEŠ. Oproti tomu KSSJ, SCS a PSP zahrnují jen tvar se spojovníkem; starší SSJ uvádí pouze tvar bez spojovníku. – Jednomu z anonymních recenzentů patří dík za upozornění, že označuje-li adjektivum *vedeckotechnický* technické vědy, standardní tvar by měl být *technickovědný*, respektive *-vědní*.

Případem, kdy příručka reflektuje změny jazykové normy a zjednodušuje dosavadní a příliš komplikované pravidlo, je poslední úprava psaní spojovníku ve složeninách označujících barvy uveřejněná v IJP. Tato příručka dnes doporučuje všechna koordinativa označující barvy psát se spojovníkem. Není již třeba přihlížet k tomu, zda určitá barva může tvořit odstín, nebo ne. Před úpravou platilo, že nemůže-li barva ze samé podstaty barevný odstín tvořit, píše se dohromady, např. *žlutočerný*. (Kompozitum *žlutočerný* se nyní – po úpravě v IJP – píše analogicky se slovenštinou: *žlto-čierny*.) Výjimku tvoří adjektiva *černobílý* a *bíločerný*. Zápis adjektiva *černobílý* bez spojovníku je v IJP označen jako tradiční, stejně tak ve vytvářeném elektronickém ASSČ pod heslem *bíločerný*; psaní adjektiva *bíločerný* je v ASSČ označeno též jako tradiční. V trojsložkovém kompozitu *černobílo-modrý* bychom však doporučovali zapisovat spojovník i mezi částmi *černo* a *bílo*, tedy: *černo-bílo-modrý* (pro zřetelnější oddělení jednotlivých složek), nikoli *černobílo-modrý*. Jako *černo-bílo-modrý* by se adjektivum psalo v tom případě, že by šlo o dvě složky, např. černý + bílomodrý = černý + modrý do bíla nebo bílý do modra (srov. IJP; Pernicová – Lišková, 2016, s. 205–207). Koordinativum ve tvaru *červenozelený* – bez spojovníku – (ibid., s. 104) neodpovídá doporučení IJP, jelikož pravidlo formulované v IJP je pozdějšího data.

Článek M. Sedláčka (1990), předkládající zevrubnou analýzu pojednávaných adjektivních kompozit a vyúsťující v závěr promítnutý později do PČP (1993), si zasluhuje podrobnější rozbor: M. Sedláček připomíná kolísání v jejich pravopise (a to i v jazykových příručkách a slovnících) a zaznamenává, jak se k pravopisu adjektivních kompozit stavěly jazykové zdroje od druhé poloviny 19. století. Hned zkraje svého příspěvku upozorňuje na nejednotnost jejich zápisu. Jako příklad triplety uvádí složeninu *obchodně-politická, obchodněpolitická, obchodně politická* (ve spojení se substantivem „jednání“) a připomíná zažitost psaní koordinativa *československý* spojitým způsobem, ačkoli jde o koordinativum.

Sedláček upozorňuje na to, že časopis *Naše řeč* za vedení J. Hallera (vedoucím redaktorem byl v letech 1931–1948) prosazoval oddělené psaní těch složených výrazů, jejichž první člen je příslovcem, např. *literárně historický, experimentálně psychologický*, a že tento přístup částečně obhajují i PČP 1957 (např. heslo *zahraničně politický*) a SŠJČ, ačkoli například ve starším PSJČ najdeme už logičtější lemma *zahraničněpolitický* (,týkající se zahraniční politiky‘). Připomíná Helclovu (1954) a Dokulilovu studii (1974) a to, že se títo lingvisté kloní k psaní determinativ dohromady, ať už jejich první člen končí na *-o*, nebo na *-ě*; zdůrazňují nutnost, aby grafický tvar kompozita byl v souladu s jeho sémantikou a aby se nečinil formální rozdíl v zakončení prvního členu determinativ (*-ě* → nespojitě psaní vs. *-o* → psaní dohromady).

Za pozornost stojí Sedláčkova (1990, s. 183) připomínka, že „složená adjektiva určovacího typu [determinativa – pozn. R. S.] se tvoří z ustálených, často terminologizovaných sousloví substantiva s přívlastkem, nikoli z jakéhokoli spojení tohoto druhu“. Doplňme, že se sem řadí i kompozitum *veřejnoprávní* (utvořené ze sousloví *veřejné právo*), dnes hojně frekventované. Koordinativa liší autor na taková, jejichž první člen je tvořen primárním adjektivem, např. *sladkokyselý, hořkosladký, hluchoněmý*; a na taková, jejichž první člen je tvořen adjektivem sekundárním a obsahuje jedno z řady čtyř nám známých zakončení. Autor uvádí jak koordinativa

s prvním členem na *-sko* a *-cko* (*zemědělsko-potravinářský, pěstitelsko-chovatelský; zahradnicko-ovocnářský, matematicko-fyzikální*), tak koordinativa s prvním členem na *-ně* a *-ově* (*morálně-politický, zbožně-peněžní; analogově-číslicový, obsahově-významový*).

M. Sedláček se dále zabývá těmi koordinativy, jejichž první část nemá ani jedno z řady čtyř zakončení, upozorňuje na rozkolísanost jejich zápisu a připomíná odvětví (chemii, geologii), v nichž se ustálil odlišný pravopis; souběžně poznamenává, že chemické názvosloví preferuje spíše psaní se spojovníkem (*uhličitan vápenato-železnatý, tetraoxid železnato-dichromitý, chlorid draselno-hořečnatý, fluorid didraselno-křemičitý*), názvosloví z jiných oborů dává přednost psaní dohromady (*hlinitopísčítý, železitoalkalický, nikelnatoamonný, měďnatoamoniakální, jílovitohlinitý, sodnovápenatý, vápenatohlinitý, železitohumusový*).

Koordinativa s prvním členem substantivním Sedláček doporučuje psát spojitě a vybírá z lexika odborného stylu: *struskosíranový, osinkocementový, asfaltobetonový, drátokamenný, asbestopryžový, jetelotravní, kaprokachní, permokarbonský, kobaltoniklový*. Jako příklady adjektivních kompozit bez konektu uvádí i odborné názvy *niklkadmiový, chrommanganový, bromfenolový, chloroctový, chlอร์ดusikový*, tedy adjektivní kompozita, jejichž substantivní protějšek se píše jako jedno slovo.

Autor nakonec dospívá k řešení, které by vneslo do pravopisu adjektivních kompozit určitý řád a které předkládá jako návrh budoucí kodifikace: „[b]ylo by možno stanovit velmi jednoduché pravopisné zásady, např. takoveto: 1. Mezi částmi složeného přídatvého jména se píše spojovník tehdy, jestliže je mezi nimi vztah slučovací a první část končí na *-sko* nebo *-cko, -ně, -ově*. 2. Všechna ostatní složená adjektiva se píšou jako jedno slovo, dohromady (bez spojovníku). Výjimkou jsou pouze odborné názvy v některých vědních oborech, např. v chemii (názvy podvojných solí jako *uhličitan draselno-sodný* ap.)“ (s. 187)

V této podobě (kromě upozornění na specifika úzce odborné sféry) byl autorův návrh vtělen do pozdější kodifikace (PČP, 1993). Jako problematické se však jeví to, že autor v tak podrobném článku blíže neanalyzoval koordinativa s prvním členem zakončeným na *-ovo* (v současné komunikační praxi početně zastoupená); lze se domýšlet, že v jeho kodifikačním návrhu jsou implicitně zařazena do bodu 2, tzn. mezi ta adjektivní kompozita, která se mají psát dohromady. Zde je však třeba připomenout, že dosud platné pravidlo o (ne)psaní spojovníku opírající se o řadu čtyř zakončení je se Sedláčkovým prohlášením o žádoucím grafickém souladu se sémantikou v rozporu. Koordinativa s prvním členem zakončeným na *-ovo* (např. *hruškovojablečný*) a na *-no* (*kamenodřevěný*) dnešní kodifikace, vycházející ze Sedláčkových závěrů, sice předepisuje psát dohromady, ale přitom nebere ohled na sémantiku kompozita, jinými slovy na to, že jeho první i druhá složka jsou sémanticky rovnocenné. Pokud jde o kompozita s prvním členem zakončeným na *-avě* (např. *lízavě(-)sací*), buď platí to, že je autor navrhuje zahrnout pod bod 2 (psala by se jako jedno slovo), anebo se lze domnívat, že na tento typ složenin vzhledem k jejich nízké frekvenci pozapomněl.

3.2.2 Srovnání se slovenštinou a možné východisko pro úpravu kodifikace

Po podrobnějším rozboru Sedláčkova článku můžeme navázat na pojednání o koordinativách. Pokud bychom se v zápisu koordinativ s prvním členem na *nn* rozhodli vycházet z plného adjektivního kmene a vkládat mezi jejich složky spojovník (*vápenno-pískový, kamenno-cihlový*), dostali bychom se de facto na roveň sloven-

ských pravopisných zásad. Databáze dotazů jazykové poradny JULŠ (Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra) prináša následující poučení:

„Zložené prídavné mená sa píšú so spojovníkom pri vyjadrení zreteľne vydelených zložiek, ktoré sú v priradovanom vzťahu (sú rovnocenné), napr. *žlto-zelený* (*žltý* a *zelený*), *materiálno-technický* (*materiálny* a *technický*), *slovensko-český* (*slovenský* a *český*). Zložené prídavné mená sa píšú spolu vtedy, keď sú jednotlivé zložky v podradovanom vzťahu (jedna zložka bližšie určuje druhú), napr. *sociálnodemokratický* (zo *sociálna demokracia*), *požiarnotechnický* (z *požiarna technika*), alebo keď sú utvorené zo zloženého podstatného mena, napr. *jazykoveda – jazykovedný*, *ocelobetón – ocelobetónový*. Prídavné meno *umeleckoremeselný* (v slovnom spojení *umeleckoremeselné práce*) vzniklo zo slovného spojenia *umelecké remeslá*, preto sa píše bez spojovníka. Prídavné meno *architektonickohistorický* vo význame „týkajúci sa dejin architektúry“ vzniklo z určovacieho skladu *história architektúry*. Ak by zložené prídavné meno bolo utvorené z dvoch rovnocenných zložiek, z prídavných mien *architektonický* a *historický*, písalo by sa so spojovníkom: *architektonicko-historický*. Zložené prídavné meno *vápennocementový* (v spojení *vápennocementová omietka*) sa píše so spojovníkom, vzniklo z prídavných mien *vápenný* a *cementový*.“ (Tučným písmom zvýraznil R. S.)

Z citované pasáže je patrné, že slovenština na rozdiel od češtiny počítá se zápisem spojovníku i v těch koordinativech, jejichž první člen je zakončen na *-(n)no*.

Pravidla slovenského pravopisu (PSP 1993, s. 112) kodifikují zápis spojovníku „[v] složených prídavných menách na vyjadrenie zreteľne vydelených zložiek (časťí), napr. *bielo-modro-červený* (bielo-modro-červená zástava s bielym, modrým a červeným pruhom jako samostatnými plochami), *bielo-žlto-červený*, *žlto-zelený* (žltý a zelený), *literárno-hudobný*¹⁴, *vedecko-technický* (vedecký a technický), *vedecko-popularizačný* (vedecký a popularizačný), *cisársko-kráľovský* (cisársky a kráľovský), *cyrilo-metodský* (týkajúci sa Cyrila a Metoda)“. Podobné poučení najdeme i v PrSP na str. 97. Slovenské pravopisné zdroje tedy doporučují vkládat spojovník i do koordinativ, jejichž první člen je motivován zřetelně substantivem: *cyrilo-metodský*. Budovaný Slovník současného slovenského jazyka (SSSJ, 2015), zpřístupněný i v elektronické podobě (SSSJe), a elektronický OGS uvádějí tvar *makovo-čerešňový* a *makovo-višňový*, z čehož je patrné, že spojovník se ve slovenštině uplatňuje i v koordinativech s prvním členem na *-ovo* (determinativa typu *slivkovomodrý* se ve slovenštině zapisují spojitě, v češtině jako dvě slova: *švestkově modrý*). Na základě uvedených poučení o slovenském pravopisu je možné konstatovat, že slovenština uplatňuje spojovník téměř ve všech koordinativech bez ohledu na to, jak je zakončena nebo jak je motivována jejich první složka; výjimkou jsou koordinativa, jejichž první člen je motivován primárním adjektivem, např. *hluchonemý*, *sladkokyslý*. Slovenským ortografickým doporučením v otázce

¹⁴ Zakončení prvního členu na *-no* je v tomto koordinativu obdobou českého zakončení *-ně*. Stejně je tomu např. v determinativu *hudobnovedný*.

psaní spojovníku v adjektivních kompozitech je tedy třeba přiznat symetrický pohled a větší systémovost než v češtině.

Jestliže bychom v češtině připustili psaní spojovníku i v těch koordinativech, jejichž první část nezahrnuje ani jedno z řady čtyř zakončení, pravidlo o psaní spojovníku v kompozitních adjektivech by se rozpadlo a bylo by třeba jej modifikovat. Determinativa by se potom psala – jako dosud – bez spojovníku¹⁵ (*kamenouhelný dům, kamenobetonová dlažba*, tj. z betonu imitujícího kámen, *trestněprávní*, od *trestní právo, pedagogickopsychologický*, od *pedagogická psychologie*), ale v koordinativech by se spojovník psal vždy,¹⁶ bez ohledu na zakončení první části kompozita: *kameno-cihlový dům, kameno-betonový kvádr*, tj. z kamene a betonu, ale i *jablko-švestkový koláč, makovo-tvarohová náplň, hlinito-písčítá půda, fosforečno-draselné hnojivo*, popř. i v těch koordinativech, jejichž první část je tvořena jednoznačně substantivem: *švestko-jablkový, tvaroho-makový* apod. (srov. Svobodová, 2006, poslední odstavec na str. 272 – též pozn. 9).

Pravopisné zásady ohledně spojovníku v adjektivních kompozitech by pak byly shodné se slovenštinou. Mělo by to jisté výhody a do pravopisu týkajícího se (ne)psaní spojovníku v koordinativech by to vneslo systém. Vždyť v uvedených pojmenováních z gastronomických komunikátů jsou obě složky kompozita rovnocenné, jako např. v koordinativu *pedagogicko-psychologický*, uvažujeme-li o motivaci substantivy *pedagogika* a *psychologie*, nikoli o motivaci sdruženým pojmenováním *pedagogická psychologie*. Autor může na základě vlastní zkušenosti jazykového redaktora potvrdit, že zejména v kuchařských knihách je patrná tendence psát koordinativa se spojovníkem nehledě na zakončení jejich první části: *masovo-špenátový, hruško-švestkový, zeleninovo-ovocný* apod. (u třetího příkladu může být někdy motivem pisatele i to, aby se oddělily dva stejné samohláskové grafémy v kontaktní pozici, resp. aby se graficky oddělilo uskupení *-ovo* v první složce koordinativa od uskupení *ovo-* v jeho druhé složce). Jisté výhody má však i současná kodifikace, přihlížející k jednomu z řady čtyř zakončení prvního členu kompozita: Například u složenin s první částí zakončenou na *-avě* (typ *lízavě(-)sací ústrojí hmyzu*) není třeba uvažovat nad tím, zda jde o koordinaci (lízání a sání), nebo o determinaci (snad sání za účasti lízání); taková kompozita pak lze psát dohromady, tedy *lízavěsací*,

¹⁵ Případná argumentace přílišnou délkou slova ve prospěch psaní spojovníku v determinativech není relevantní. Jak bychom pak určovali hranici, kdy je slovo příliš dlouhé a kdy je délka slova ještě přijatelná? Za systémová a zcela správná tedy považujeme např. determinativa *informačnětechnologický* (od *informační technologie*), *institucionálněekonomický* (od *institucionální ekonomie* – jedna z ekonomických teorií) apod.

¹⁶ Argumentace pro spojovník z hlediska přílišné délky koordinativa neobstojí (viz předešlá pozn. 15 o determinativech), ale možnému odůvodnění spojovníku ve všech koordinativech rozporujícímu nesyntémové pojetí zápisu *pedagogicko-psychologický* (od *pedagogika* a *psychologie*) vs. *zeleninovo-ovocný* (popř. *zeleninoovocný*) nelze upřít racionální jádro.

bodavěsací (první člen kompozita nemá ani jedno z řady čtyř zakončení). Je však otázka, zda v připomenutém Sedláčkově (1990) článku, potažmo v PČP 1993 nebylo zakončení prvního členu na *-avě* opomenuto (viz i výše).¹⁷ Takto zakončená adjektivní kompozita jsou v češtině velmi řídká, jsou omezena na odborné komunikáty z přírodních věd, a tak je možné se domnívat, že i z tohoto důvodu nebylo toto zakončení do Sedláčkova článku ani do PČP 1993 zahrnuto. Jestliže bychom však vzali v úvahu potenciální rozšíření uvedené řady čtyř zakončení o *-avě*, nabízeloby se pojednávat tyto složeniny jako koordinativa a psát je se spojovníkem (*lízavě-sací, bodavě-sací*).

Reálný by mohl být i tento přístup: Pravidlo o ortografii koordinativ by se odklonilo od dosavadního výkladu řady čtyř zakončení a bylo by přeformulováno v tom smyslu, že je-li první složka koordinativa utvořena od adjektiva zakončeného na *-ský, -cký, -ní, -ný, -ový*, psal by se mezi jednotlivými složkami spojovník.¹⁸ Dodejme, že tuto řadu by bylo vhodné rozšířit o zakončení *-avý*; tím by se vyřešilo psaní (se spojovníkem) výše uvedených přírodovědných sousloví.

Koordinativa, jejichž první složka je tvořena primárním adjektivem (*hluchoněmý, sladkokyslý*), by se psala jako dosud spojitým způsobem (zápis spojovníku by bylo třeba ještě zvážit). U koordinativ označujících barvy by zůstala nadále v platnosti úprava zakotvená v IJP (*modro-bílý, jde-li o dvě složky*). V této souvislosti se nabízí otázka, zda zápis adjektiv *černobílý* a *biločerný* (bez spojovníku) považovat i nadále za přijatelný.

Žádoucí řešení, aby zápis se spojovníkem jednoznačně signalizoval koordinaci a spojitý zápis determinaci, by podpořilo systémový přístup a zjevný by byl přínos jak pro recipienta psaného textu (vybavovací funkce pravopisu), tak pro jeho produktora (zaznamenávací funkce pravopisu). O jak složitou problematiku však jde, vypovídá to, že ať bychom se ve formulaci pravidla – ve snaze nastolit symetrii mezi sémantikou a formálním hlediskem – drželi zakončení na *-sko, -cko, -ně, -ově*, nebo zakončení motivujících adjektiv na *-ský, -cký, -ní, -ný, -ový*, jen obtížně vyčerpáme všechna zakončení, čímž by se takto formulované pravidlo stalo pro uživatele jazyka obtížně osvojitelným (pro posílení vybavovací funkce bychom totiž měli psát např. i *hlinito-písčítý*).

V zájmu nastolení souladu mezi sémantikou a pravopisem by se jako nejjednodušší jevílo resignovat na pravidlo o zakončení první složky koordinativ a formulovat pravidlo přibližně v tomto znění: Jestliže jsou oba členy složeného adjektiva ve vztahu souřadnosti (lze-li mezi ně vložit spojku *a*), píšeme tato adjektiva se spojovníkem. Je-li mezi oběma členy vztah podřadnosti, píšeme je dohromady.

¹⁷ Jeden z anonymních recenzentů potvrdil naši nevyřčenou domněnku, že na složená adjektiva s prvním členem na *-avě* nebyl brán zřetel.

¹⁸ Za návrh formulovat pravidlo i tímto způsobem jsme vděční jednomu z recenzentů.

Takto formulované pravidlo by tedy subsumovalo i koordinativa označující dvě barvy (popř. více barev), včetně kompozit *černo-bílý* a *bílo-černý*, koordinativa chemická (podrobněji viz dále), snad i ty koordinativní složeniny, jejichž první člen je tvořen primárním adjektivem (*hlucho-němý*, *sladko-kyselý*), a také adjektiva typu *anglo-americký* (*literatura*; nejen reciproční adjektivum *anglo-americký spor*); postihovalo by i ta složená adjektiva, která se dosud víceméně tradičním způsobem psala spojitě – nově by se psala se spojovníkem: *řecko-římský* (*zápas*), *římsko-německá* (*říše*). Pravidlo by změnilo i ortografii adjektiva *československý* na tvar *česko-slovenský*. Po rozpadu republiky (Česká a Slovenská Federativní Republika zanikla o půlnoci 31. 12. 1992) se v textech vztahujících se k době od rozdělení na dva samostatné státy jiný zápis než se spojovníkem ani nenabízí.

V textech vztahujících se k době, kdy oficiální označení republiky bylo *Československá (socialistická) republika*, je zcela standardní psaní bez spojovníku (*československý*).

Nakonec je třeba se zmínit o odborných chemických pojednáních – v nich je zvykem užívat ve složených názvech anorganických sloučenin určitou valenční příponu, označující mocenství (oxidační číslo) chemického prvku, a pouze pádovou koncovku nahradit spojovacím morfémem *-o-*, např. v koordinativu *fosfor|ečn|o|draselný* (5. skupina: *-ečný*, *-ičný*). Nelze vyloučit, že v oblasti chemie se významově liší *fosforodraselný* (něco, co obsahuje fosfor jako takový) a *fosforečnodraselný* (5. skupina: *-ečný*, *-ičný*); jde o speciální problematiku, kdy je zachování přípony (*-n(n)y* → *-n(n)o-*; *-natý* → *-nato-*; *-itý* → *-ito-*; *-ičitý* → *-ičito-*; *-ečný*, *-ičný* → *-ečno-*, *-ično-*; *-ový* → *-ovo-*; *-istý* → *-isto-*; *-ičelý* → *-ičelo-*; *-utý* → *-uto-*) důležitě vzhledem k jednoznačnému pochopení chemického termínu.

Z pravopisného hlediska může při psaní *n*, nebo *nn* nastat problém u koordinativ, jejichž první část je odvozena od adjektivního kmene *amonn|ý* (1. skupina: *-ný*) a teoreticky i od názvů končících na *-n* (*selen*), *-na* (*platina*), *-ník* (*vápník*) nebo na samohláskový grafém + *-nium* (*ruthenium*) a do nichž vstupuje formant *-n(n)o-*, např. *amonný* → *fosforečnan amon(n)ohořečnatý*. (Teoretické tvary jako např. *selen(n)o-*, *antimon(n)o-* nebo *platin(n)o-* v chemii pravděpodobně neexistují, jde o jazykový konstrukt.) Za základní považujeme podle dosavadní kodifikace tvar *amonohořečnatý*, není-li třeba zdůraznit, že složkou koordinativa je něco, co obsahuje amonný kation, ale stačí-li obecně naznačit, že anorganická sloučenina obsahuje amoniak. V odborném textu však lze připustit i tvar se zdvojeným grafémem *amonnohořečnatý*, nebo i tvar se spojovníkem *amonno-hořečnatý*, objevující se v chemických komunikátech. S adjektivem *amonnohlinitý* (*síran*) jsme se setkali při jazykové úpravě odborného textu o úpravě zahrad – po zadání (*amonnohlinitý* a *amonnohlinitý*) do vyhledávače Google zjistíme, že tvar se zdvojeným grafémem v názvech podvojných solí výrazně převažuje.¹⁹ Samostatnou kapitolou je užívání

¹⁹ Po zadání dotazů [lemma="amono.+"] a [lemma="amonno.+"] a po ručním odfiltrování nerelevantních

spojovníku v těch koordinativech chemického názvosloví, v nichž by se spojovník podle současné kodifikace psát neměl, např. v již uvedeném sousloví *fosforečnan amonno-hořečnatý*, v souslovích *hydrogenfosorečnan sodno-amonný*, *síran amonno-hlinitý*, *síran hlinito-draselný*, *uhličitan vápenato-hořečnatý*. Nelze zastít, že tento způsob psaní v odborných termínech rozkolísává dosavadní pravidlo o psaní spojovníku, ale je to způsob v odborných chemických komunikátech víceméně ustálený. V příručce Chemické názvosloví v kostce (Růžičková – Kotlík, 2011, s. 21) se píše: „Názvy kationtů se spojují spojovníkem a všechny kromě posledního mají za valenční příponou -o-.“ Jako jeden z příkladů je uveden *fosforečnan amonno-hořečnatý*. Stejně tak v Technickém slovníku naučném (TSN, 2003, s. 22, s. 343) jsou koordinativa chemického názvosloví zapsána se spojovníkem a v případě první složky *amonno*- se dvěma *n*: *síran draselnó-hlinitý*, *kamenec draselnó-hlinitý*, *síran draselnó-chromitý*, *kamenec draselnó-chromitý*, *síran amonno-železitý*, *kamenec amonno-železitý* (vše s. 22), *ledek hořečnato-vápenatý* (s. 343).

Vedle bezpříznakového tvaru s jedním *n* je tedy snad možné vyhovět odůvodněným potřebám chemiků a psaní se zdvojeným grafémem²⁰ přijmout ve složeninách z oblasti chemického názvosloví (*amonno-hlinitý*), ale této problematiky jsme se dotkli jen okrajově – zasloužila by si speciální pojednání. Lze však položit otázku, zda pravopisná specifika (a nejen pravopisná) některých oborů nevedou k rozkolísávání obecné, neodborné normy a k vytváření paralelní kodifikace. Nebo stávající kodifikaci naopak předbíhají?

4 Závěr

Jak v determinativech, tak v koordinativech s první složkou zakončenou na *-no* (*kamenouhelný* // *vápenopískový*, *vápenocementový*, *kamenocihlový*, *kamenodřevěný*, *plynokapalný*) se držíme převažujícího úzu a píšeme v nich jedno *n*.

Ačkoli tento příspěvek předkládá důvody pro možnost psát téměř ve všech koordinativech spojovník (snad kromě adjektiv typu *hluchoněmý*, *sladkokyselý*, tj. adjektiv, jejichž první člen je motivován primárním adjektivem, i když psaní spojovníku nelze zcela vyloučit ani u tohoto typu kompozit), domníváme se, že současná pravopisná kodifikace by se i přes dílčí nedokonalosti měla dodržovat a vyslovujeme toto doporučení: V případě, že finální část prvního členu koordinativa není totožná

výsledků byla v SYN v8 identifikována lemmata bez spojovníku *amonoledkovy*, *amonovápenatý*, *amonohlinitý*; *amonnohlinitý*, *amonnodraselný*, *amonnovápenatý* a lemmata na *amonno*- se spojovníkem: *amonno-měďnatý*, *amonno-hořečnatý* a *amonno-železitý*. Všechny výskyty jsou v řádu jednotek. Lemma na *amono*- se spojovníkem nebylo nalezeno žádné.

²⁰ Pokud by v psaní spojovníku došlo ke kodifikačním úpravám (viz výše), spojovník v těch chemických koordinativech, jejichž první člen je utvořen z adjektiva na *-ný* (*amonno*-), by přestal být s kodifikací v rozporu.

ani s jedním z řady čtyř zakončení, pak, **chce-li se pisatel držet současného pravopisného doporučení a nepředbíhat nabízející se úpravu kodifikace**, neměl by mezi jednotlivými složkami těchto koordinativ psát spojovník (otázku adjektivních kompozit s prvním členem zakončeným na *-avě* ponecháváme ne zcela dořešenou). S odvoláním na dilema naznačené v názvu článku se nám jeví rozumnější vyčkat, než dosud platná kodifikace bude – po shromáždění dostatečného materiálu opravňujícího ke kodifikaci psaní spojovníku i tam, kde kodifikován dosud není, a po pečlivém zvážení všech souvislostí²¹ – v jednotlivostech pozměněna, opravena, doplněna či jinak modifikována. Za základní by v tomto případě byl považován tvar *kamenocihlový dům* bez spojovníku (o psaní *n* vs. *nn* jsme se vyjádřili v prvním odstavci našeho závěru).

LITERATURA

- AGSČ: ŠTÍCHA, František et al. (2013): *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia.
- APČJ: PRAVDOVÁ, Markéta – SVOBODOVÁ, Ivana (eds.) (2019): *Akademická příručka českého jazyka* [2., rozšířené vydání]. Praha: Academia.
- ASSČ: *Akademický slovník spisovné češtiny* [online] (2017–2022). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Cit. 15. 1. 2022. <<https://slovníkcestiny.cz/>>.
- BOZDĚCHOVÁ, Ivana (1994): *Tvoření slov skládáním*. Praha: Institut sociálních vztahů – nakladatelství.
- Databáze dotazů jazykové poradny JÚLŠ* [online]. Cit. 4. 10. 2021. <<https://jazykovaporadna.sme.sk/q/9905/>>.
- DOKULIL, Miloš (1974): K tvoření vztahových adjektiv od dvouslovních pojmenování. In: *Jazykové studie*. Bratislava: Veda, s. 153–164.
- HAUSER, Přemysl (1996): *Základní pojmy z nauky o slovní zásobě a tvoření slov*. Brno, Masarykova univerzita.
- HELCL, Miloš (1954): Poznámky k tvoření některých adjektivních složenin. In: *Studie a práce lingvistické I*. Praha: Academia 1954, s. 190–199.

²¹ Některá „zjednodušení“ v zájmu „větší uživatelské přívětivosti“ mohou pak vyvolat nutnost zaujmout stanovisko k výjimkám a formulovat další pravidlo – podpravidlo. Jestliže by se přistoupilo např. ke zrušení distribuce zájmených tvarů *mě/mně* jen ve prospěch jednoho tvaru (dejme tomu *mě*), vynutil by tento zásah formulaci upřesňujícího pravidla, znějícího přibližně takto: Lze-li tvar *mě* interpretovat dvojím způsobem, jako dativní/akuzativní tvar, pak v dativu dávejme (pokud zájmeno není v důrazovém postavení) pro jednoznačnost přednost tvaru *mi*.

Jestliže by v repertoáru stylově neutrálních tvarů zůstaly jen tvary *mě* a *mi* (ponecháváme stranou knižně zabarvený tvar *mne*), pak by např. z věty *Matka mě dávala za příklad Ingrid* nebylo možné poznat, kdo komu byl vzorem. V mluveném projevu si lze pomoci upřesňujícím dotazem vůči produktorovi textu (výslovnostní homonymie *mě/mně* → [mňe]), ale pro příjemce psaného komunikátu je v uvedeném případě signálem jednoznačnosti jen správně použitý tvar zájmena (předpokladem je, aby uživatel platné pravidlo ovládal). Bylo by neprozíravé předpokládat, že prostředkem disambiguace je za všech okolností kontext, není tomu tak vždy.

- HUGO, Jan et. al. (2006): *Slovník nespisovné češtiny* [2., rozšířené vydání]. Praha: Maxdorf.
- HUGO, Jan et. al. (2020): *Slovník nespisovné češtiny* [4., rozšířené vydání]. Praha: Maxdorf.
- IJP: *Internetová jazyková příručka* [online] (2008–2022). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. Cit. 4. 10. 2021. <<https://prirucka.ujc.cas.cz>>.
- JUNGSMANN, Josef (1990): *Slovník česko-německý. Díl II* [2., nezměněné vydání]. Praha: Academia.
- KNAPPOVÁ, Miloslava (1971): Politickoekonomický, nebo politicko-ekonomický? (K pravopisu složených přídavných jmen). *Naše řeč*, 54(3), s. 141–156.
- KSSJ (2003): *Krátký slovník slovenského jazyka* [4. vydání]. Bratislava: Veda.
- MČ 1: DOKULIL, Miloš – HORÁLEK, Karel – HŮRKOVÁ, Jiřina – KNAPPOVÁ, Miloslava (eds.) (1986): *Mluvnice češtiny: 1, Fonetika, Fonologie, Morfonologie a morfematika, Tvoření slov*. Praha: Academia.
- NEOMAT: *Databáze excerptního materiálu Neomat* (2015–2022) [online; verze 3.0]. Praha: Oddělení současné lexikologie a lexikografie Ústavu pro jazyk český AV ČR. Cit. 8. 10. 2021. <<http://neologismy.cz/>>.
- Novočeský lexikální archiv [online]. Cit. 26. 1. 2022. <<https://bara.ujc.cas.cz/psjc/>>.
- OGS: *Ortograficko-gramatický slovník* [online]. Cit. 12. 1. 2022. <<https://slovník.juls.savba.sk>>.
- PČP: *Pravidla českého pravopisu hledící k českému pravopisu a tvarosloví s abecedním seznamem slov a tvarů* (1902). Praha: Císařský královský školní knihosklad.
- PČP: *Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů* (1917). Praha: Císařský královský školní knihosklad.
- PČP: *Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů* (1926). Praha: Státní nakladatelství.
- PČP: *Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů* (1941). Praha: Školní nakladatelství pro Čechy a Moravu a Česká akademie věd a umění.
- PČP: *Pravidla českého pravopisu* (1957). Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. Praha: Academia.
- PČP: *Pravidla českého pravopisu* (1983). Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. Praha: Academia.
- PČP: *Pravidla českého pravopisu* (1993). Praha: Academia.
- PČP: *Pravidla českého pravopisu* (2005). Praha: Academia.
- PČP: *Pravidla českého pravopisu* (1999). Praha: Fortuna.
- PERNICOVÁ, Helena – LIŠKOVÁ, Michaela (2016): Pojmenování barev a jejich odstínů. In: Pavla Kochová – Zdeňka Opavská (eds.), *Kapitoly z koncepce Akademického slovníku současné češtiny*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., s. 205–207.
- PrSP: *Příručka slovenského pravopisu* (2005). Bratislava: Agentúra Cesty.
- PSJČ: *Příruční slovník jazyka českého* (1935–1957). Praha: SPN / Státní nakladatelství / Státní nakladatelství učebnic / Školní nakladatelství.
- PSP: *Pravidlá slovenského pravopisu* (1991). Bratislava: Veda.
- PSP: *Pravidlá slovenského pravopisu* [online]. Cit. 4. 10. 2021. <https://www.juls.savba.sk/psp_2013.html>.
- RŮŽIČKOVÁ, Květoslava – KOTLÍK, Bohumír (2011): *Chemické názvosloví v kostce*. Praha: Nakladatelství Fragment.
- SCS: *Slovník cudzích slov* (2008). Bratislava: SPN.
- SEDLÁČEK, Miloslav (1990): Psaní dvouzákladových adjektivních výrazů. *Naše řeč*, 73(4), s. 174–187.
- SPJŮLŠ: *Slovníkový portál Jazykovědného ústavu Ludovita Štúra SAV* [online]. Cit. 4. 10. 2021. <<https://slovník.juls.savba.sk>>.

- SSČ: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost* (1994). Praha: Academia.
- SSČ: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost* (2018). Praha: Academia.
- SSJ: *Slovník slovenského jazyka* (1959–1968). Bratislava: Vydavateľstvo SAV.
- SSJČ: *Slovník spisovného jazyka českého* (1960–1971). Praha: Academia.
- SSSJ: *Slovník současného slovenského jazyka*. M–N (2015). Bratislava: Veda.
- SSSJe: *Slovník současného slovenského jazyka* [online]. Cit. 12. 1. 2022. <<https://slovník.juls.savba.sk>>.
- SVOBODOVÁ, Ivana et al. (2015): *Psaní velkých písmen v češtině*. Praha: Academia.
- SVOBODOVÁ, Ivana (2006): Tvarohomakový koláč. *Naše řeč*, 89(5), s. 270–272.
- SYN v8: *Korpus SYN: verze 8 z 12. 12. 2019* [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Cit. 7. 10. 2021. <www.korpus.cz>.
- ŠIMANDL, Josef (ed.) (2016): *Slovník afixů užívaných v češtině*. Praha: Karolinum.
- ŠLOSAR, Dušan (1999): *Česká kompozita diachronně*. Brno: Masarykova univerzita.
- TSN: *Technický slovník naučný K–L* (2003). Praha: Encyklopedický dům.
- VAGSČ: ŠTÍCHA, František et al. (2018): *Velká akademická gramatika spisovné češtiny. I. Morfologie: část 1 a 2*. Praha: Academia.
- VI (1966): Radíme a kritizujeme. *Naše řeč*, 49(3), s. 191.

Bellušova 1822/43
155 00 Praha 5
richard.straberger@centrum.cz